

KERSTSPEL UIT OBERUFER

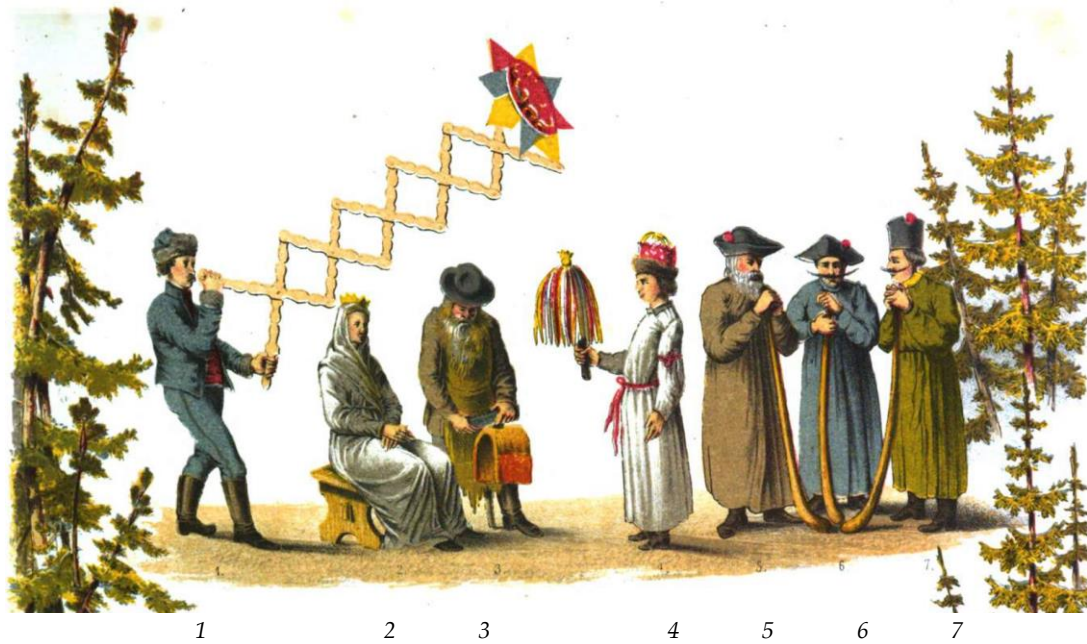

Spelersversie
met woordenlijst en muzieknotatie

Vertaling: Sanne Bruinier (1875-1951)

Muziek (tenzij anders vermeld): Leopold van der Pals (1884-1966)

Redactie: Anand Blank (Vrije Basisschool De Stroeten, Emmen)

Uitsneden uit een door Karl Julius Schröer (1823-1900) gepubliceerde afbeelding in het tijdschrift Faust (Wenen 1860). Lithografie door Karl Hermann Krabbes (1840-1920).

Legenda:

1. Sterrenzanger
2. Maria
3. Jozef
4. Gabriël
5. Gallus
6. Stiechel
7. Witok
8. Crispijn

8

De hier niet afgebeelde figuren komen voor in het paradijs- en driekoningenspel.

Gezet in Palatino Linotype

Tweede uitgave Emmen: eigen beheer, 2018

VOORWOORD

Deze nieuwe editie van het kerstspel uit Oberufer in de vertaling van Sanne Bruinier is gemaakt met twee hoofddoelen: het bieden van een bruikbare tekst om mee te werken en het verbinden van de tekst van Bruinier met de Duitse tekstkritische edities.

Wat het eerste doel betreft, biedt dit boekje een gemakkelijk leesbare tekst met waar nodig verklaring van woorden, die het de spelers zo gemakkelijk mogelijk maakt de tekst te begrijpen. Na de tekst volgen een beknopte woordenlijst en de muziek van de verschillende liederen. In de inleiding wordt iets verteld over de de geschiedenis van het spel en over de vertaling.

Een asterisk (*) na een woord betekent dat dit woord in de woordenlijst wordt verklaard. Een dubbele asterisk (**) betekent dat een hele zin wordt toegelicht.

Voor het tweede doel zij hier verwezen naar de regiseurseditie, voorzien van een inleiding waarin het kerstspel en de vertaling worden toegelicht en alle redactionele en tekstkritische keuzes worden verantwoord. Ze bevat ook een woordenlijst met bronvermelding en een uitgebreide bibliografie.

Ik hoop dat deze uitgave adequaat voorziet in de behoeften van scholen en toneelgezelschappen. Reproductie van de tekst voor eigen gebruik is toegestaan, mits titelpagina en colofon mee worden gekopieerd en vermenigvuldigd.

Dank aan Jeroen Zijlstra voor het doorlezen van de tekst, aan Gerard Reijngoud voor het ter beschikking stellen van zijn bibliotheek en aan Pieter Witvliet voor een grondige en kritische lezing van de eindversie.

Veel speelplezier!

Anand Blank, Driekoningen 2018

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	3
INLEIDING	6
HET SPEL VAN CHRISTI GEBOORTE – SPELERSTEKST	10
WOORDENLIJST	30
MUZIEK	32

INLEIDING

1. Ontstaan en speeltradities van het kerstspel

Dat het kerstspel dat voor u ligt nog opgevoerd wordt, hebben we te danken aan de Duitse taalwetenschapper Karl Julius Schröer (1825-1900) die de tekst voor het eerst heeft uitgegeven, en aan Rudolf Steiner (1861-1925) die de traditie van het opvoeren nieuw leven heeft ingeblazen. Schröer werkte in de jaren '50 van de negentiende eeuw als jonge docent en onderzoeker aan het lyceum van Preßburg in het toenmalige Oostenrijk-Hongarije. Tegenwoordig heet de stad Bratislava en is het de hoofdstad van Slowakije. Aan de oostkant van de stad ligt de wijk Prievoz. Dit was in de tijd van Schröer een dorpje dat de naam Oberufer droeg. De bevolking van het dorp bestond uit katholieke en protestantse boeren die kerkten in Preßburg. Zij voerden samen om de paar jaar rond kerst een aantal toneelstukken op. Volgens Schröer haalde de plaatselijke notabele zijn neus op voor deze opvoeringen: het spel was van en voor het volk.

Het is niet precies aan te geven waar en wanneer de spelen ontstaan zijn. Schröer noemt twee mogelijke migrantengroepen die het stuk hebben meegebracht. De eerste is de religieuze groepering van de Mährische broeders, die midden 16^e eeuw naar Bohemen zijn getrokken vanuit Duitse gebieden en zich later naar gebieden in het toenmalige Oostenrijk-Hongarije hebben verspreid. De andere groep is die van de zogenaamde Haidbauern begin 17^e eeuw vanuit het zuiden van Beieren. Over de ontstaansdatum valt iets meer te zeggen. De wisselzang tussen Jozef en Maria stamt in de kern al uit de 14^e eeuw (lied 7). Sommige stukken gaan terug op Latijnse hymnes uit de 12^e (lied 2) en 13^e eeuw (lied 3 en 18). Het stuk als geheel is vermoedelijk ontstaan tussen 1544 en 1568: in het eerste jaar verscheen een liedbundel van de Mährische broeders waaruit een lied in het kerstspel is opgenomen (lied 2 en 3); in het tweede jaar verscheen een gedrukt toneelspel van de Duitse schrijver Benedikt Edelpöck dat erg op het Oberuferer spel lijkt, maar geschreven is in het Hoogduits. Schröer noemt dat het waarschijnlijker is dat Edelpöck de tekst van het Oberuferer spel heeft gebruikt dan andersom. Zo is een ontstaansdatum in het derde kwart van de 16^e eeuw waarschijnlijk. Enkele delen stammen uit de 17^e eeuw (lied 1, 14, 17, 19).

De gang van zaken was zo: het algehele leiderschap van de spelen ging over van vader op zoon. De leider, de 'Lehrmeister', zocht na het binnenhalen van de oogst, eind oktober, een aantal jongens uit die hem geschikt leken. Degenen die uiteindelijk meededen moesten zich tijdens de periode van instuderen aan strenge regels houden: gehoorzaamheid aan de meester, niet naar de meisjes, geen alcohol en schuine taal. De meester was de enige die beschikte over een complete tekst, de jongens schreven hun rol over. Er werd dagelijks geoefend.

Op de eerste advent was de première. De groep, kompanij geheten, trok het dorp rond en ging naar de plaatselijke herberg. Daar aangekomen droeg de zogenaamde

Sterrenzanger het Sterrengezag buiten voor. Vervolgens ging de hele groep naar binnen, de kompanij als eerste, daarna het publiek. Vlak na de ingang was aan beide kanten een gordijn opgehangen. De kompanij gebruikte de ruimte daarachter als kleedkamer. De toeschouwers liepen door naar de banken die langs de andere drie wanden in een soort hoefijzervorm waren opgesteld. Terwijl de kompanij zich omkleedde trok de jongen die de duivel speelde nog een keer het dorp rond en kwam al toeterend op een koehoorn bij de mensen binnenvallen om ze naar het toneel te sturen. Als ook de laatste binnen waren begon het spel, zo rond een uur of drie 's middags. Achtereenvolgens speelden ze het kerst- en driekoningenspel die in die tijd één geheel vormden, het paradijsspel en een klucht. Dat duurde alles bij elkaar zo'n twee uur. Als er dan nog mensen waren die het nogmaals wilden zien, begon de kompanij weer van voren af aan. Vanaf de eerste advent begin december tot en met Driekoningen op 6 januari voerde de kompanij de stukken elke zon- en feestdag op, ook in de omringende dorpen.

Karl Julius Schröer heeft zeer waarschijnlijk de opvoeringen van 1853 en 1856 gezien en publiceerde zijn uitgave van de tekst in 1858. Veel later, rond 1880, werkte hij als professor in Wenen en kwam de jonge Rudolf Steiner als student bij hem op bezoek. Steiner noemt in een artikel over de spelen hoe Schröer vol vuur raakte als hij over de spelen vertelde. Op Steiner maakten Schröers verhalen grote indruk en in 1909, toen hij voorzitter was van de Duitse afdeling van de theosofische vereniging, liet hij een kort kerstspel uit de Oberpfalz (Beieren) opvoeren. Een jaar later werd het kerstspel uit Oberufer in Wenen opgevoerd door leden van de vereniging. De muziek die Leopold van der Pals bij de spelen heeft geschreven stamt uit deze tijd. Na het ontstaan van de antroposofische vereniging in 1913 werd het stuk vanaf 1915 jaarlijks in het hoofdkwartier Dornach opgevoerd. Vanaf de stichting van de eerste vrijeschool in Stuttgart in 1919 werd het ook elk jaar voor de leerlingen opgevoerd.

Steiner gebruikte de tekst van Schröer als basis, wilde deze echter het liefst omwerken om zo een "oorspronkelijke" versie te herstellen. Hiervoor, gaf hij in een lezing aan, vond hij echter nooit de tijd. Steiner heeft het stuk in Dornach negen keer geregisseerd. In zijn nalatenschap zijn twee exemplaren van Schröers editie met veel aantekeningen van Steiner bewaard gebleven. Uiteindelijk gaf de antroposofische vereniging in 1938 een gedrukte tekst uit met het spel zoals het in Dornach gespeeld werd. Deze wordt in Duitstalige gebieden nog altijd veel gebruikt. Hij is bijna identiek aan die van Schröer op enkele toevoegingen en wijzigingen van Steiner na.

Rudolf Steiner heeft, toen hij de tekst van Schröer gereed maakte voor gebruik binnen de toenmalige theosofische vereniging, een aantal veranderingen aangebracht. De bekendste is het in 1922 toevoegen van een proloog aan het paradijsspel door de zogenaamde boomzanger naar analogie van de sterrenzanger bij het kerstspel. Een andere is de splitsing van het spel rond de geboorte van Jezus in het huidige kerstspel en het driekoningenspel. Het kerstspel bestaat nu uit de volgende onderdelen:

sterrengezing, proloog (aankondiging van de geboorte door Gabriël), geboortespel en herdersspel.

In het kerstspel heeft Steiner op zes plekken wijzigingen aangebracht.

1. In het Sterrengezing wordt het groeten van de plaatselijke Oberuferer adel, de familie Palfi, weggelaten.
 2. In de proloog van de engel wordt dat wat betrekking heeft op het driekoningenspel weggelaten.
 3. In het herdersspel is een kort gesprek op rijm toegevoegd over eten dat Witok bij zich heeft. Bij Schröer staat deze wijziging in proza in een voetnoot.
 4. Wanneer Stiechel gevraagd wordt aan te geven wat hij gedroomd heeft, voegt Steiner in zijn exemplaar van de tekst in de kantlijn 'wos mir' (dialect voor 'wat ik') toe om aan te geven dat hier het antwoord dat Gallus en Witok gegeven hebben aangevuld moet worden. In de Dornacher uitgave staan die twee regels uitgeschreven.
 5. Nadat Witok heeft aangekondigd naar de stadhouder te gaan, laat Steiner het lied 'Vrolijke herders, olijke knapen' (nr. 14) nogmaals.
 6. Aan het einde voegt hij als afsluiting de epiloog van de engel toe die in de versie van Schröer helemaal aan het eind staat van wat tegenwoordig het driekoningenspel heet.
- Een zevende wijziging in de Dornacher tekst, niet terug te voeren op Steiner, is de verplaatsing van de proloog van de engel naar het begin van het stuk, meteen na het openingslied.

In tegenstelling tot de tekst heeft Steiner wat betreft de rolbezetting en de mise-en-scène veel veranderd. Zo spelen mannen zowel als vrouwen mee en heeft hij het stuk geschikt gemaakt voor opvoering op een podium. Voor een goede omschrijving van zijn speeltraditie zij verwezen naar de Dornacher regisseursuitgave.

Van een omwerking van de tekst door Steiner of anderen is het nooit gekomen. In plaats daarvan werd de tekst van verschillende manuscripten en een editie uit 1697 door Helmut Sembdner uitgegeven. Uiteindelijk kwam het tot een nieuwe editie van Rainer Marks waarbij de beschikbare handschriften, uitgaven en de wijzigingen van de hand van Steiner werden betrokken. Deze laatste editie biedt de op dit moment best beschikbare tekst.

2. Over de vertaling

Waar is de vertaling van Sanne Bruinier te plaatsen in relatie tot de Duitse tekst? Zeker is, dat ze de tekst tussen 1923 en 1927 heeft vertaald. Dat was dus ruim voor de eerste uitgave in Dornach van 1938. Niettemin zijn enkele wijzigingen van Steiner terug te vinden. Ze neemt de weglatingen over (nrs. 1 en 2 hierboven). Ze neemt het gesprek over het eten dat Witok bij zich heeft over (nr. 3 hierboven), evenals de toevoeging van de epiloog van de engel (nr. 6 hierboven). In één van de twee oude Ne-

derlandse uitgaven wordt ook de extra wijziging van het verplaatsen van de proloog van de engel naar het begin overgenomen. De aanvulling van het antwoord van Stichel en de herhaling van het lied (nrs. 4 en 5 hierboven) neemt ze echter niet over.

Het is te vermoeden dat Bruinier de tekst van Schröer heeft gebruikt, aangevuld met persoonlijke schriftelijke of mondelinge informatie over de speelwijze in Dornach en Stuttgart, waar de eerste Duitse vrijeschool stond. Tenslotte stonden de stichters van de vrijeschool in Nederland in Den Haag in nauw contact met hun collega's uit beide plaatsen.

Bij het vertalen van de tekst volgt Bruinier de tekst tamelijk nauwgezet. Een enkele keer kort ze de tekst in of voegt ze iets toe. Verder neemt ze ook de regieaanwijzingen uit Schröers tekst over. Wat opvalt is het gebruik van een ouderwetse, ietwat 16^e eeuws aandoende spelling. Ook het woordgebruik is bijzonder: een mengeling van Middelnederlands, vroegmodern Nederlands en Brabants dialect. Dat laatste is vooral te zien in het gebruik van de klank /ao/, uitgesproken als de 'o' in zone. In het taalgebruik sluit ze aan bij Schröer, door de herders wat boertiger te laten praten als de engel of Maria. Anders dan bij Schröer, waar hij dialect praat, laat ze Jozef net als Maria formele taal bezigen.

HET SPEL VAN CHRISTI GEBOORTE

OPENINGSLIED, STERRENGEZANG EN PROLOOG

GEBOORTESPEL

HERDERSPEL

DRAMATIS PERSONAE

Sterrenzanger

Gabriël (engel)

Maria

Jozef

Rufinus (eerste waard)

Servilus (tweede waard)

Titus (derde waard)

Gallus (eerste herder)

Stiechel (tweede herder)

Witok (derde herder)

Crispijn (vierde herder)

HET SPEL VAN CHRISTI GEBOORTE

Vertaling Sanne (Jeanne Marie) Bruinier (1875-1951)
Tekstredactie Anand Blank (Vrije Basisschool De Stroeten, Emmen)

OPENINGSLIED

De kompanij zingt bij het binnengaan:

(nr. 1)

Zeegnen wilt ons binnengaan,
onzen uitgang, heer, daarneven.
Zeegnen wilt ons gaan ende staan,
't daaglijks brood end' allet leven.
Zegent ons mit zalig sterven,
laat uw hemel ons beërven.

STERRENGEZANG

Sterrenzanger Goe zangersluiden mijn, verzamelt man aan man
krek* als de spiering in de pan.
Goe zangersluiden mijn, posteert u in den kringe,
wij willen ons de wijle korten mit zingen.
Goe zangersluiden mijn, laat u ook dapper horen,
bringenm' efter* ons complement van te voren.

Groetenme God vader in zijnen troon
en groetenme zijnen enigsten zoon.
Groetenme den enigen geest mit naome
en groetenme z'al gedrie tezaomen.
Groetenme Jozef en Maria rein
en groetenme dat klijne kindekijn.
Groetenme ook os end' ezelken
die daor stane bij het krebbeken.
Groetenmens deur zon- ende maoneschijn
dwelk lichten al over zee en over Rijn.
Groetenmens deur kruideken ende blad,
d'heilige regen maakt zo u als mijn algare nat.
Groetenme de keizer die gebiedt over veulen,
groetenme de meester die 't klaar*¹ kan speulen.
Groetenme onze geestelijke heren
wijn* datme 't spul met haar permissie dorften leren.
Groetenme de schepenen mitten schout,
want ieder ze in ere houdt.

En groetenme de ganse achtbaar gemeent
 zo mit mekanderen hier zijn vereend.
 Groetenme de vroedschap,* achtbare en geëerd,
 daortoe God ze heit verordineerd.
 Groetenmens deur d'wortelkens zo* in der eerde staon
 zonder één wortelken over te slaon.

Goe zangersluiden mijn, lawet ànders beginnen:
 de star willenme toe gaan zingen.
 Groetenme de star heur stange
 daor onze starre an doet hangen.
 Groetenme de star heur scheer
 daor de starre an rijzen doet op ende neer.
 Groetenm' ook de houtjens één voor één
 die houwen onze starre bijeen.
 Goe zangersluiden mijn hebt heuren konnen
 datme de star hebben angesongen.

Groetenme onzen meesterzanger goed
 en groetenme den meesterzanger zijn hoed.
 Groetenme den eveleens ons meester weert
 nadien hij mit Gods hulpe ons 't heit geleerd.
 Goe zangersluiden mijn hebt heuren konnen
 hoe datme dit als* hebben angesongen. (*af*)

PROLOOG

Ommegang van de kompanij onder het zingen van:

(nr. 2)

Toen het woord wierd vervuld
 zo* God verkondigd had,
 kwam daar een engel snel,
 van name Gabriël,
 tot Nazareth, die stad.
 In het land Galilea
 t' ener maagd, Maria,
 God hem henen zendt.
 Was mit Jozef ondertrouwd,
 geen man en heeft bekend.

Kompanij af, Maria blijft alleen. Gabriël treedt nader

Gabriël Wees gegroet gij begenadigde!
 God den heer is met u!
 Gij zijt gezegend onder de vrouwen,
 want gij zult bevrucht worden

en enen zoon baren
 en zult zijnen naam heten Jezus.
 En hij zal over zijn volk koning zijn in der eeuwigheid.

Maria Hoe zal dat wezen,
 dewijl* ik genen man en bekenne?

Gabriël Ziet, ik ben den engel Gabriël
 zo 't u verkondigt:
 de kracht des allerhoogsten zal u overschaduwen.
 Daarom ook dit heilige dat uit u geboren wordt
 zal Gods zone genaamd worden.
 En ziet, Elisabeth uw nichte
 is ook zelve bevrucht mit enen zone in haren ouderdom
 en deze maand is haar,
 die onvruchtbaar genaamd was, de zesde.
 Want geen ding en zal bij God onmogelijk zijn.

Maria Ziet de dienstmaagd des heren,
 mij geschiede naar uw woord.

Gabriël af. Ommegang van de kompanij, Maria sluit zich aan. Allen zingen: (nr. 3)

Als Maria, jonkvrouw rein,
 zwanger wierd bevonden
 naar het woord der profetij'n
 d'welk God deed vermonden,
 liet Augustus naarstelijk*
 't volk beschrijven in zijn rijk.
 Geen en dorft bestrijen.
 Daar gong ieder naar de stad
 alwaar hij oorsprong had,
 moestet willig lijn. (*Gabriël op*)

Gabriël 'k Treed voor u luiden zonder spot.
 Goên avond samen geve u God,
 een goên avond ende gezegende tijd
 moog' ons van daarboven zijn toegezeid.
 Achtbare, zeer vroede,* goedgunstige heren,
 ook deugdzame vrouwen ende jonkvrouwen in alle ere
 wilt altegaar niet euvel duiden
 dat wij ons spel vertonen voor u luiden.
 't Geen dat gij voor uw oog zult zien
 is niet verzinsel van onslîen,
 noch ook van heidens uitgedocht,

maar deur de Heilige Schrift gebrocht:
 van hoe Jezus Christus ter wereld kwam,
 't Welk grote kwaden van ons nam.
 Zo gij bereid zijt en het aan wilt horen,
 zwijgt stil en opent wijd uw oren. (af)

Gabriël af. Ommegang van de kompanij onder het zingen van:

(nr. 4)

Keizer Augustus 't eersten liet
 beschrijven elk in zijn gebied.
 dies Jozef, zijnd' uit Davids stam,
 is opgegaan naar Judeam.*

Maria jonkvrouw toog mit hem
 tot zijne stad, hiet Bethlehem.
 En als zij kwamen t'saam daarbij,
 Maria's zoon dien baarde zij. (allen af, behalve Maria en Jozef)

GEBOORTESPEL

Jozef

Keizer Augustus heeft een gebod gegeven
 dat al 't volk tesaam zal zijn beschreven
 en elk van stonden aan zonder respijt
 tot brengen van tribuut* hemzelf bereidt.
 Wijl* nu voor onze noodruft wird besteed
 het geld zo* ik terzijde leggen deed,
 rest ons temet*¹ geen duit noch penning meer;
 al zulk ellend' geklaagd zij God de heer.
 'k En weet ook geen middel hoe geld te bekomen,
 mijn krachten hebben ofgenomen,
 het handwerk wierd me alree te zwaar:
 dat wil mij bedroeven voor ende na.
 Alevel* moet ik zonder dralen
 Augustus dit tribuut* betalen
 naar 's afgelegden edes plicht.

Maria

O Jozef en laat 't u niet verdrieten,
 die som zal men wel veur willen schieten;
 ik spreek er een vrund aan te morgen,
 zijt hierom zonder zorgen.

Jozef

Maria, wie is er zo welgesteld
 om ons verstrekken zo veul geld?
 De schaarste heerst aan alle kant.
 Wij willen 't leggen in Gods hand.

- Maria* Als geenderlei midd'len te vinden zijn,
dan bindenme 't osjen an de lijn
en leiden 't naar Bethlehem met spoed
alwaar Augustus ons heentijen* doet,
laat ons 't ginds om een luttel verkopen
zo mag 't nog goed aflopen.
- Jozef* Zome veur de beschrijving het osjen geven,
hoe onderhoudenme verder ons leven?
Daarop ik al hoop ende heul* had gebouwd
om een kleingeid het verkopen zoud'?
Doch is 't een keus tussen twee verliezen,
moet men 't minste ervan kiezen.
Maria, het ezelken brengt ereis aan,
ik zal met 't osjen nevens u gaan. (*zij lopen; muziek: stukje nr. 3*)
- Maria* Komen wij nu ter stad zo metenen,
waar bringenme os ende ezelken henen?
- Jozef* Een man is mij aldaar bekend,
Rufinus houdt een losament;
daar zullenme onderkomen vinden,
os end' ezelken in den stalle binden. (*zij lopen; muziek: stukje nr. 3*)
- Maria* Zo efter* vreemden waren gekomen
en al de plaats waar' ingenomen?
Wijl* dat veul volks van alderhand wijs,
slag ende soort alsnu naar Bethlem reist.
- Jozef* Maria, ik zien de stad opdagen,
wij willen 't vee een weinig jagen,
dat niet de poorte kwam te sluiten
enm' overnachten moesten daarbuiten. (*zij lopen; muziek: stukje nr. 3*)
- Maria* O Jozef en haast zo ras niet voort,
het gaan mij zwaarder en zwaarder wordt.
De baan is ach! zo glad van ijs:
ik vreze te vallen telken reis.*
Van koude zijn mij de leden bevaên,
ik vreze het mocht mij kwalijk vergaan.

- Jozef* 't Avond wenme ons wit* bereiken
zullenme zoetjens de leden bestrijken
met doeken zo heet. Maria, ziet aan,
alreeds wij voor die herberge staan. (*klopt aan, Rufinus komt*)
God geef u genavond mijn goede Rufijn,
meugenme te nacht in uw herberge zijn?
Wij komen moei van lange tocht,
zoals elk reizerman wel kennen mocht.
De nijpende kou heit ons bitter gekweld,
de snerpende wind het gezicht schier ontveld.
- Rufinus* Vriend, wilt uw gaoding elders zoeken,
hier is 't bezet in allen hoeken
van kelder tot zolder, vroeg ende spa:*
het is zo waar als ik hier sta.
Mijn losament om 't zeersten is gezocht,
een waard van mijn postuur* komt immer plaats te kort. (*af*)
- Jozef* Nu en ken ik láci* geen ander man
zo* ons behulpig wezen kan.
Doch laat ons hierom niet versagen
en voort opnieuw een poging wagen,
den gebure bidden met heusen groet
of hij bijgeval ons beherbergen doet. (*klopt aan, Servilus komt*)
Mijn vriend wilt ons een schuilplaats gonnen
datm' een wijl tijds gerusten konnen.
- Servilus* Wat moet ge hier, gij mit uw wijf?
Blijft bedelvolk mij van 't lijf!
Van and'ren heb ik meer gewin,
landlopers laat men hier niet in.
Weg van mijn deur en pakt u voort
dat gij mij langer niet en stoort. (*af*)
- Maria* Erbarmen moog' hem den rijken God
datme henen gane met zulken spot,
van koude end' angst 'et besterven,
geen toevlucht en meugen verwerven.
- Titus* Mijn goede vrouw, waartoe dit klagen,
wat zijt ge al zozeer verslagen?
Gij ziet: daar is geen plaats hierbinnen
't huis tot de nok vol vreemdelingen.
Doch koom' ik u gérene temoet:*
gaat in den stal, daar zit gij goed.

Maria Ach baaslief, ons is 't enerlei*
of 't beddeken hard ofte zachte zij.
Zolangme voor sneeuwjachten blijven bewaard,
ons geen moordende wind deur de leden vaart.

Titus Treedt dan getroost, in elk geval
tot mijn huis leeg is, in den stal.

Jozef zingt O jonkvrouw rein, (Nr. 6)
in gindse krebbe alzo klein
mit God wij moeten slapen,
want hij heeft ons geschapen.
O jonkvrouw rein, o jonkvrouw rein.

Maria zingt Ach Jozef mijn,
gij moet veur mijn den trooster zijn:
mijn smerten zijn toegenomen,
de ure is dra* gekomen,
het kindekijn, o Jezulijn.

Jozef Morgen wil ik vroeg op staan,
naar Kajafas de slachter gaan.
Ons osjen zal ik hem offereren,
zien wat hij hier voor uit wilt keren
daarmet ik meuge zonder dralen
Augustus dit tribuut* betalen
naar 's keizers wille en gebod.

Maria Bringt wel het dierken zo veul op
dattet geld ons langt?

Jozef Hierop betrouwt:
't kan zijn alsdat ik iet overhoud.

Maria Ach Jozef, 't uur is reeds op handen
dat ik verlost worde van mijn banden,
nabij is de geboortetijd
daarvan Gabriël mij heeft aangezeid.
Hieromme bid den kastelein
oft wij in zijn losament mochten zijn.

Jozef Maria, hoe zou hij die gonst verlenen
nadienme te veul begeren mit enen?
Doch wil ik totten waard gaan opterstond

en zien in zijne woning rond
oft niet een hoeksken over en ware. (*klopt aan, Titus komt*)
Baas Titus daar wierd ons een kind geboren,
't ister vannacht bijkans bevroren,
dies bid ik u: wilt ons toestaan
in uw losament binnen te gaan.

Titus Waarlijk vriend, zulks gond' ik u garen
als niet krek* tweu dozijn gekomen en waren.
Houden alle hoeken en gaten bezet,
ziet zelfs hoe ge u met dat kinde redt.
Mijn losament om 't zeersten is gezocht,
een waard van mijn postuur* komt immer plaats te kort.

Jozef Maria, ons bidden is al verloren,
we blijven in den stal gelijk tevoren.
Maar dattet kind niet koud en hebbe
leg 't tussen os en ezelken in de krebbe.

Maria zingt Ach Jozef mijn, (*Nr. 7*)
hoe ontrouw kan de wereld zijn!
Met schande boven maten
ons in dien stalle te laten.
O Jozef mijn;
o Jozef mijn!
Een handeken hoois reik, Jozef, mij,
dat ik het kind een beddeken spreit.

Jozef zingt Mijn hert en wil, mijn gans gemoed
staan al naar u mijn zone goed.

Maria zingt O Jozef mijn,
wiegter met mijn het kindekijn:
God zal temet*² uw vergelder zijn.
O Jozef mijn, o Jozef mijn.

Jozef zingt Zo geern, zo geern, goe Mario,*
staan ik u bij, het zij alzo,
ik wil wel wiegen dat kindekijn:
God zal temet*² vergelder zijn,
Mario, Mario!*

Maria zingt O Jozef, Maria's engelijn
nu is aldra,* zingt gloria,

de minne daar binnen getogen
 wijl* wij gewinnen mogen
 het kindekijn,
 o Jezulijn.**1

Ommegang van de kompanij, zij zingen:

(Nr. 8)

1. Geboren is in Bethlehem
 al in den stal
 een kind d'welks rijk niet en enden zal.
 Dies juicht van 't jaar Jeruzalem,
 ja, Christus de heer wij zingen hem
 lof zijner moeder rein
 al met haar kindekijn.
 Christus de heer wij prijzen hem
 met onzen vreugdenzang,
 met onzen vreugdenzang.
2. Het ligt van 't jaar in Bethlehem
 in krebbe klein,
 zijns rijk' en zal geen einde zijn.
 Dies juicht van 't jaar Jeruzalem,
 ja, Christus de heer wij zingen hem
 lof zijner moeder rein
 al met haar kindekijn.
 Christus de heer wij prijzen hem
 met onzen vreugdenzang,
 met onzen vreugdenzang.

HERDERSSPEL

Gallus Heida ho hé!
 Ik had gedacht ik zou de leste zijn
 en waarlijk zijnder haorlui nog na mijn.
 Ooi, ooi, wat isset bitter koud!
 De vorst nijpt vinnig in 't gelaat
 dat ik niet en weet waor mijn neus staat.
 Mijn wollen wanten heit Stiechel geborregd!*

Hij borregt* ze als maor, keer op keer.
 Waor blijft nou mijn broeder Stiechel weer?
 Ik kijk 'reis efkes rond en te omme:
 daar zien 'k zowaor mijn broeder Stiechel kommen.

Stiechel: Heida ho hé!
 Ik had gedacht ik koom te eerste aan
 en waarlijk zien ik broeder Gallus daor al staan.

Gallus Stiechel, hoe is 't mitten kudden en schapen gesteld?

Stiechel Ei Gallus, 'k ben der bij-naast stijf bevroren.

Gallus Ei Stiechel, bent ge bij-naast stijf bevroren?
Ziet ereis* mijn beie handen!

Stiechel Ei, hebt g' er maor tweu kwansijs?*

Alle honderd en duzend, wat maakt ge me wijs!
Ei, waor blijft broeder Witok zo lang?
Ik kijk 'reis efkes rond en te omme
daor zien 'k zowaor mijn broeder Witok kommen!

Witok Heida ho hé!
Ik had gedocht 't eerst bij de schaapkens zijn
en waarlijk zijn der haorlui nog voor mijn!

Stiechel Gij komt er ook alle honderd en duzendmaal te spa.*

Witok Mijn wief en liet me niet gaan voordat
'k de oû schoenen hadde benaaid en gelapt.
Trouwen! Wen de vorst niet en luwen doet
gaan wijlie een koude wake temoet.*

Gallus Stiechel, 'k mocht weten of 't u ter ore kwam
dat 's keizers stadhouver, Cyrenius bij naam,
in 't land een grote beschrijving laat houden,
daorvan alle man hemzelfs loskopen zoude,
op straffe van 't verlies al zijnder have en goeds!
Wie kan daor wezen vroën moeds?

Stiechel Ei vrund Gallus, wat zegt ge daor?
Is dat gebazel of is 't waor?
't Volk verwacht dat de kwâ tijen verkeren,
en moeten de zorgen nog vermeren?

Witok Och gaat de verwachting nooit niet ten end?
O wee onze jammer en onze ellend!
Dat er de zorg nog vermeren most!
We komen al zwaar genug an de kost.
't Is ongeluk op ongeluk
daoronder ieder gaat gebukt.

- Gallus* Loopt Witok, gij hebt toch niet klagen?
Wilt liever naar mijn armoe vragen.
Ik erme slokker geen ruste nooit zag!
Ik worde geplaagd bij nacht en bij dag.
Voor en naor ben ik mit de schapen,
nooit van zijn leven geen tijd om te slapen.
Gister noch, toen ik was oppet veld,
neerstlijk mijn schaapkens hadde geteld,
't en zijn der temaal*¹ niet bijstern veul,
daor 'k u kort de oorzaak van zeggen wil.
- Stiechel* Zegt dan op, gij ouwe wouwelaar!
- Gallus* Een goe' deel heit de wollef levend verscheurd.
- Stiechel* 't Kan altemet* deur den slochtershond zijn gebeurd:
gij zelf z' hem verkocht hebt, of was ge 't vergeten?
Moet als* subiet ook wollef heten?
- Gallus* Mijn trouw Stiechel, houdt uwen mond,
bijt niet de wolf krek* zo hard als de hond?
- Stiechel* Ja nog veul harder.
- Gallus* Zo ge daor blijft pratende staan
zal 't u als die kudde vergaan. (*de twee vechten*)
- Witok* Mijn wijf die heit ons grutten gebakken!
Die laterm' ons te nacht wel smaken.
- Stiechel* Is ter ook spek bij altemet?*
- Witok* Drie zulke hompen, louter vet! (*ze eten*)
Lestent wierdt me in der brêe* verteld
't waor van God in eeuwigheid besteld
dat t' onzent den begeerden Messias zou komen
tot solaas en verlossing van allen vromen.
Alsdan zullen wijlie hier beneden
bevrijd zijn van druk en benauwendheden.
- Gallus* Och waor' den Messias dicht bij der hand
dan zoudenme zetten al zorgen aan kant,
van louter jolijt zoudenme springen,
met vrolicheid Gode het Gratië zingen. (*staan op en springen*)

- Stiechel* 't Welker tijd ende plaats moet 'et geschiên
datme der armen solaas mochten zien?
- Witok* De tijd is niet en aangegeven,
doch van de plaatse staat geschreven:
in Bethlehem wordt hij geboren
van ener maagde uitverkoren.
- Gallus* Nu hoort 'reis hier goê broeders mijn:
daorme mit zijn drieën bij malkanderen zijn
meugenme wel efkens d' ogen sluiten
end' een korte wijl slapen hierbuiten.
- Engel zingt* Gloria, gloria, in excelcis. (nr. 9)
Ik bring uliên een mare blijd
en allen volken op aarde wijd.
O christen maakt
u op en waakt;
gezwind tot de kribbe, gezwind tottet kind,
gezwind, gezwind!
Wakkere herdersluid, fluks* op de been,
spoedt er naar Bethlehem alle meteen;
groet er met fluitekens ende schalmei'n
ginds in dien stalle het kindeken klein,
het kindekein, het Jezulijn!
Gij herders, gij herders, en zijt niet bevaên:
ziet, grote blijdschap zeg ik u aan.
- Gallus* (*dromend*) Stiechel, wat moet dat kwinkeleren ende zeldzaam gedruis?
Me dunkt, het is niet helendal pluis,
of isset een gespook kwansuis?*
- Stiechel* Zowaar, 't is wonder boven wonder,
alzo dra* zien ik iet van onder
mijn hoed vandaan, of 'k speur zo felle licht.
Wat schijnt ginds voor een droomgezicht?***
- Witok* Een stemme hoor ik hel en klaor,*¹
het lijkt wel een engelenschaor.
- Engel zingt* Van hemelsrijken koom' ik neer, (nr. 10)
een hemelsbode van alzo veer;
veul goede maren bring ik u,
die zeg ik en die zing ik u.

Gallus (wordt wakker) Past erop, zo glad als een spiegel.

Witok Als 't is! En deukenatersglad;*
't heit mot geregend:
gans vol ijzel is mijn baard!

Gallus Stiechel, staat op, de hemel kraakt* alree!

Stiechel Ei laot maor kraken,* hij is waarlijk oud genog daorveur.

Gallus Stiechel, staat op, de veugelkens tuit'ren al!

Stiechel Ei laot maor tuit'ren!
In haorlie klene heufd en steekt geen grote vaak.*

Gallus Stiechel, staat op, de voerlui zwiepen* al langs den wegen.

Stiechel Ei laot maor zwiepen,* ze hebben nog 'n gezegend end rijen.

Gallus Ei ge mot doch opstaan!
Past erop Stiechel, zo glad als een spiegel.

Stiechel Ei alle honderd en duzend!
Kost g' ook niet waarschouwen
voordat 'k mijn pens hebben bont ende blauw gestoten?
(tot *Gallus*:) Ha mijn *Gallus*! Wat hebt gij wel gedroomd,
dat gij neffens* mijn zo ommerollen en ommetollen deed?
Wat hebt gij wel gedroomd?

Gallus Wat ik gedroomd hebbe?
Dat kan ik u vrij zeggen.

Herders gaan met de ruggen naar elkaar toe in een driehoek staan, leunend op hun staf.

Gallus zingt Ik docht in enen stal te gaan, (nr. 11)
zag daar een os end' ezel staan
die uit een krebken vraten;
beneven haar een jonkvrouw teer,
een edel grijsbaard zaten.
Nu is de slapenstijd voorbij!
Kwam elke nacht dien droom tot mij,
'k zou geern tot zeuvenen slapen. (keren zich naar elkaar)

Stiechel: Ha mijn Witok, wat hebt gij wel gedroomd,
dat gij neffens* mijn zo ommerollen en ommetollen deed?
Wat hebt gij wel gedroomd?

Witok: Wat ik gedroomd hebbe?
Dat kan ik u vrij zeggen. (*gaan ruggelings in een driehoek staan*)

Witok zingt In stille kerstnacht opten land (nr. 12)
deur diepe slaap wier 'k overmand.
Mijn hert deed overvloeien
van zoete vreugd' en honig goed
en rozen deden bloeien. (*keren zich naar elkaar*)

Gallus Ha mijn Stiechel, wat hebt gij wel gedroomd,
dat g'u neffens* mijn zo ommerollen en ommetollen deed?
Wat hebt gij wel gedroomd? (*gaan ruggelings in een driehoek staan*)

Stiechel zingt Ik droomd' als dat een engel kwam (nr. 13)
en ons naar Beth'lem met hem nam
in varre joodse oorden.
Een wonderding was daar geschied,
't was wonder watme hoorden.

Herders zingen samen, in een kring lopend (nr. 14)

1. Vrolijke herders, olijke knapen
die zingen als ze niet en slapen:
heisa ho hé! Laat lustig ons zingen,
welgemeid* in 't ronde springen.
David een kloeken herder was,
droeg ook een staf ende herderstas.
2. Pijpend een liedeken, zat van te slapen,
zo hoeden wij ons kuddeken schapen,
blij zingen wij, God here ter ere,
wie zal 't weren, d'rugg' ertoe keren?
Daar isser geen zo 't euvel diedt,*
deed temaal*² David het zelve niet?
3. Toen hij de viand hadde verslagen
wierd hij koning al zijne dagen,
sierraad der joden, sचेpter in handen,
potentaat van 's heren landen.
Alleman mag op David zien:
zijnder die herders geen wakk're liên?

- Gallus:* Wel an, laat ons tot Bethlem gaan
't wonder zien d'welk ons is kond gedaan.
Wat veur gaven willenme offreren?
Wat voor present aan dat kinde vereren?
- Stiechel:* 't Krijgt van mijn een kruiksken mellek zoet
dat zijne moeder hem rijk'lijk gevoedt.
- Witok* Daor is bij mijn kudde een schoon jong lam,
het kind is wel weerd dat ik 't tot hem nam;
zal 't schielijken mit mijn staf omvaên
en over mijn bei schouders laên.
- Gallus* Ik neem een pluk wol voor 't kinde, me docht
dat zijn moeder het warrem daor inleggen mocht.
- Stiechel* 't Is hartstikke donker, ik tast naar den weg,
ik en weet zowaor geen heg ofte steg.
Ga' we kwalijk of recht naar stad bij abuis?
- Gallus* Stiechel, ik zien alree een strooi huis;
we willen naar 't Godskind vragen een reize*
en of ze daorgunter ons mochten wijzen
hoe datme moeten gaan
om dra komen bij dat kinde an.
Heida! Heida! En is er achter geen
die konst ons zeggen alwaor heen?
- Jozef* Wien zoekt gij vriend te dezer stee?
Iemand zo* u den weg wijzen dee?
Wilt mij zeggen waornaar u de zinnen staan,
waar g'u beneerstigt* henen te gaan?
- Stiechel* Oudevaar, wij zoeken 't Godskindekijn
zoude ons alhier geboren zijn,
wij mochten 't weten ende des zijns gewis
nadien 't ons dus verkondigd is.
- Jozef* Zo ge dit wenst zijt gij terecht.
Hier leit het kind daarvan gij zegt.

Stiechel Ziet Crispijn kooft 't onswaard, had niet gedacht
ons aantreffen, heit wis op ter heiden gezocht.
God moet u groeten, mijn goê Crispijn!

Crispijn God moets u lonen, oû Stiechel mijn.

Gallus Hoe mag 't wel mit onzen kudden zijn?

Crispijn Werentlig* de schaapkens weide alle te gaor,
groot' ende klene, zo d' ene als d' aor.
Hebt gij bijgeval ook heuren verluiden
wat of die geruchten in 't volk beduiden?

Gallus Werentlig!* In Bethlem leit 'et kindeken
al in een krebbeken, tussen os end' ezelken.
Schouwt ge zelve geerne 't wonder aan,
moet ge morgen in der vroet* opstaan
en mit onslie naar Bethlem gaan.

Crispijn Hoe veer is 't wel?

Gallus Tot g' er bent!

Crispijn Jao, jao, ik zal ereis* bedenken
en 't kind een slip van mijn pelsvacht schenken.

De herders lopen in een kring en zingen

(nr. 18)

Herders Herdersluiden vro en blij
waren bij den schapen,
op ten velde waakten zij
en leiden haar slapen.
Toen voer een engel tot haar neer
vol heerlijkheid, zodat ze zeer
in schrik en vrezen waren.
De engel sprak: vreest niet met al,
veel vreugd den volke wezen zal,
'k bring u blije maren.

De kompanij zingt:

(nr. 19)

1. Juicht nu, juicht zo arm als rijk!
 Ons is op deuzen dag
 een kind geboren heugelijk
 d'welk aller ding vermag,
 ook heilig is daarbij,
 't is Jezus Christus, hij
 die kwam om 's mensen zond' voorwaar
 uit zijnen hemel klaar.*²

2. Bedenkt hoe hij is ofgedaald
 in nood en nederheid,
 in Bethlem, zo de schrift verhaalt,
 al in een schure leit.
 Een krib zijn woning is
 die toch een koning is,
 den hoogsten koning wijd ende zijd
 op d' aard in eeuwigheid.

(kompanij af)

Gabriël

Achtbare, zeer vroede,* goedgunstige heren,
 ook deugdzame vrouwen ende jonkvrouwen in alle ere,
 wilt altegaar niet euvel duiden
 dat wij ons spel vertoonden voor u luiden.
 'k Bid zo wij kwamen veuls te kort
 't ons niet en aangerekend wordt,
 maar alles dat wij schuldig bleven
 onze onkunde mag zijn toegeschreven.
 Hiermet elkeen het alderbest betracht,*
 zo wensenme van God almachtig een goede nacht.

(af)

Kompanij verlaat de zaal onder het zingen van Juicht nu

(Nr. 19)

FINIS

WOORDENLIJST

Algemene eigenschappen van de gebruikte taal:

- Ontkenningen zijn dubbel: 'ik weet het niet' wordt 'ik en weet het niet'. Dit is een oude Nederlandse constructie, tot ca. 1600 zeer algemeen.
- De ik-vorm kan ook geschreven worden als hele werkwoord + -me, bijvoorbeeld in het Sterrengezag: 'ik groet' wordt 'groetenme'.
- De Sterrenzanger, Rufinus en de herders gebruiken vaak woorden met de letter ao. Hij wordt uitgesproken als de /o/ in zone.

<i>Woord</i>	<i>Betekenis</i>
aldra	spoedig, weldra
alevel	niettemin (klemtoon op de eerste e)
als	alles
altemet	mogelijk, misschien
alzo dra	zogauw als...
beneerstigt	zich b. = ergens werk van maken
betracht	trachten, streven naar
borgen: geborregd, borregt	lenen
deuvenkaters	verduiveld
dewijl	aangezien (zie ook wijl)
diedt	duidt (iets euvel duiden = iets slecht vinden)
dra	spoedig, weldra
een reize	= ereis (zie aldaar): een keer
efter	later
enerlei	om het even
ereis	een keer
fluks	terstond; vlug
geborregd	zie: borgen
heentijen	vertrekken
heul	bescherming, ondersteuning
in der brêe	uitvoerig
Judeam	vierde naamval van Judea (Latijn)
klaar	¹ zuiver; ² helder
kraakt, kraken	kraken = kriecken, d.w.z. aanbreken van de dag
krek	¹ precies zoals; ² precies
kwansijs, kwansuis	uitroep van verbazing: 'is 't echt!?'
láci	helaas
Mario	Maria, aangepast aan het rijm
naarstelijk	naarstig, volijverig
neffens	naast
postuur	positie
reis	zie: telken reis

snippende	striemende
spa	laat
telken reis	elke keer
temaal	¹ samen; ² immers
temet	¹ op dit moment; ² weldra
temoet	tegemoet
tierig	welvarend
tribuut	schatting, belasting
vaak	slaap
vroede	wijs (wijze)
vroedschap	soort college van burgemeester en wethouders
vroet	vroegte
welgemeit	vrolijk
werentlig	waarlijk
wijl	aangezien (zie ook dewijl)
wit	doel
zo	die, dat (betrekkelijk voornaamwoord)
zwiepen	in flinke vaart rijden

**1 (p. 15)

O Jozef, Maria's engelijn (...) o Jesulijn.

Betekenis: O Jozef! Maria's engeltje is er bijna en zingt: "Gloria." De liefde komt binnen, omdat wij het kindje Jezus krijgen.

**2 (p. 18)

Zowaar, 't is wonder boven wonder (...) een droomgezicht?

Betekenis: Zowaar, 't is wonder boven wonder: zo gauw ik onder mijn hoed vandaan kijk, bespeur ik een heel fel licht. Wat schijnt ginds voor een droomgezicht?

MUZIEK

1. Koraal

Hartmann Schenck (1634-1681) ca. 1677/bewerking anoniem

Johann Rudolf Ahle (1625-1673)

Kompanij

1. Zeeg-nen wilt ons bin-nen - gaan, on - zen uit - gang, heer, daar - ne - ven.
2. Zeegnen wilt ons gaan en - de staan, 't daaglijks brood end' al - let le - ven.

10

Ze - gent ons mit za - lig ster - ven, laat uw he - mel ons be - er - ven.

2. Ommegang kompanij

Naar Michael Weiße (1488-1534), tussen 1510 en 1531

eerste vers van *Als der gütige Gott*

naar *Mittit ad virginem*, toegeschreven aan Petrus Abélard (1079-1142)

Non presto Kompanij

Toen het woord wier ver-vuld zo God ver-kon-digd had, kwam daar een en-gel snel, van

5 name Ga-bri-el, tot Na-za-reth die stad. In het land Ga-li-le-a 't e-ner maagd Mari - a

9 Godhem he-nen zendt. Was mit Jo - zef on - der-trouwd, geen man en heeft be-kend.

3. Ommegang kompanij

Naar Michael Weiße (1488-1534), tussen 1510 en 1531

eerste vers van *Weil Maria schwanger ging*

naar het anonieme *Dies est laetitiae* (13e/14e eeuw)

Non presto *Kompanij*

Als Ma - ri - a, jonk-vrouwrein zwan-ger werd be-von - den

5 naar het woord der pro - fe - tij'n d'welk God deed ver-mon - den, liet Au-gus-tus naar-ste-lijk

8 't volk be-schrij-ven in zijn rijk. Geen en dorft be-strij - en. Daar gong ie - der naar de stad

11 al - waar hij oor - sprong had, moest - et wil - lig lij - en.

4. Ommegang kompanij (koraal)

Nikolaus Herman (ca. 1480/1500-1561) 1560

Maarten Luther (1483-1546) 1539
melodie van *Vom Himmel hoch da komm ich her*

Kompanij

1. Kei - zer Au - gus - tus 't eers - ten liet be - schrij - ven
2. Ma - ri - a jonk - vrouw toog mit hem tot zij - ne

6 elk in zijn ge - bied. Dies Jo - zef, zijnd' uit Da - vids
stad hiet Beth - le - hem. En als zij kwa - men t'saam daar -

12 stam, is op - ge - gaan naar Ju - de - am.
bij, Ma - ri - a's zoon dien baar - de zij.

5. Ommegang Jozef en Maria

De partituur schrijft herhaling van nr. 3 voor, vaak kiest men een andere invulling.

6. Jozef en Maria

Lento *Jozef*

O jonk - vrouw rein, in gind - se kreb - be al - zo klein mit
 God wij moet - ten sla - pen, want hij heeft ons ge - scha - pen. O
Maria [*Maria*]
 jonk-vrouw rein, o jonk - vrouw rein. Ach Jo - zef mijn, gij
 moet veur mijn den troos - ter zijn: mijn smer-ten zijn toe - ge - no - men, de
 u - re is dra ge - ko - men, het kin - de-kijn, o Je - zu - lijn.

7. Jozef en Maria

Tweede helft gebaseerd op de Mönch von Salzburg (eind 14e eeuw)

Ach Joseph, lieber Neffe mein

Lento *Maria*

Ach Jo - zef mijn, hoe on - trouw kan de we - reld zijn! Met schan - de bo - ven
 ma - ten ons in dien stal-le te la - ten. O Jo - zef mijn, o Jo - zef mijn. Een
 han - de - ken hoois reik, Jo - zef, mij, dat ik het kind en bed - de - ken sprei.
Jozef
 Mijn hert en wil, mijn gans - ge - moed staan al naar u mijn zo - ne goed.

20 *Maria*

O Jo - zef mijn, wieg-ter met mij het kin - de-kijn:

24

God zal te-met uw ver - gel - der zijn. O Jo - zef mijn, o Jo - zef mijn.

28 *Jozef*

Zo geern, zo geern, goe Ma - ri - o, staan ik u bij, het zij al - zo, ik

33

wil wel wie-gen dat kin - de-kijn. God zal te-met ver - gel-der zijn. Ma-ri - o,

38 *Maria*

Ma - ri-o. O Jo-zef, Ma-ri - a's en - ge - lijn nu is al-dra, zingt

44

glo - ri-a, de min-ne daar bin-nen ge - to - gen, wijl wij ge-win - nen mo - gen het

49

kin - de - kijn, o Je - zu - lijn.

8. Ommegang kompanij

Gebaseerd op *Puer natus in Bethlehem* (Midden-Europa, ca. 1300) 1e en 2e vers
in de vertaling van Heinrich von Laufenberg (ca. 1390-1460) 1439

Moderato *Kompanij*

1. Ge - bo - ren is in Beth-le-hem al in den stal een
[2.] ligt van 't jaar in Beth-le-hem in kreb - be klein, zijns

6
kind d'welks rijk niet en en - den zal. 1./2. Dies juicht van 't jaar Je - ru - za-lem, ja,
rij - k' en zal geen en - de zijn.

9
Chris-tus de heer wij zin - gen hem lof zij-ner moe-der rein al met haar kin-de kijjn.

12
Chris - tus de heer wij prij - zen hem met on - zen vreug-den - zang, met

14
1. on - zen vreug - den - zang. 2. Het on - zen vreug - den - zang.

9. Engel

Tweede vers in meerdere kerstliederen uit Midden-Europa

Moderato *Engel*

Glo-ri-a, glo-ri-a in ex-cel-sis. Ik breng u-liên een ma-re blijd en al-len vol-ken op

7
aar-de wijd. O chris-ten maakt u op en waakt; ge-zwind tot de krib-be, ge-zwind tot-tet kind, ge

12
zwind, ge-zwind! Wak-ke-re her-ders-luid, fluks op de been, spoedt er naar Beth-le-hem

16
al - le me-teen; groet er met flui - te - kens en - de schal-me'i'n ginds in dien stal - le het

20
kin - de - ken klein, het kin - de - kijjn, het Je - zu - lijn! Gij her - ders, gij her - ders, en

25

zijt niet be - vaên: ziet, gro - te blijd - schap zeg ik u aan.

10. Engel (koraal)

Maarten Luther (1483-1560) 1535

Eerste vers van *Vom Himmel hoch da komm ich her*

Maarten Luther 1539

Engel

Van he-mels - rij - ken koom'ik neer, een he-mels - bo - de van al - zo veer; veul
goe - de ma - ren breng ik u, die zeg ik en die zing ik u.

11. Gallus

Moderato,
adagio

Gallus

Ik docht in e - nen stal te gaan, zag daar een os end' e - zel staan die
uit een kreb - ken vra - ten; be - ne - ven haar een jonk - vrouw teer, een
e - del grijs - baard za - ten. Nu is de sla - pens - tijd voor - bij! Kwam
el - ke nacht dien droom tot mij, 'k zou geern tot zeu - ve - nen sla - pen.

12. Witok

Moderato,
adagio

Witok

In stil - le kerst-nacht op - ten land deur die - pe slaap wier 'k o - ver-mand. Mijn
hert deed o - ver-vloei - en van zoe - te vreugd' en ho - ning zoet en ro - zen de - den bloei - en.

13. Stiechel

Moderato,
adagio

Stiechel

Ik droomd' als dat een en-gel kwam en ons naar Beth' lem met hem nam in
 var-re jood-se oor-den. Een won-der-ding was daar ge-schied, 't was won-der wat-me hoor-den.

14. Herders

Traditioneel lied uit Oostenrijk (ca. 1600)

Allegro

Herders

1. Vro - lij - ke her - ders, o - lij - ke kna - pen die zin - gen als ze
 2. Pij - pend een lie - de - ken, zat van te sla - pen, zo hoe - den wij ons
 3. Toen hij de vi - and had - de ver - sla - gen 7 wierd hij ko - ning

5
 niet en sla - pen: hei - sa ho hé! Laat lus - tig ons zin - gen, wel - ge - meid int 't
 kud - de - ken scha - pen, blij zin - gen wij, God he - re ter e - re, wie zal 't we - ren
 al zij - ne da - gen, sier - raad der jo - den, schep - ter in han - den, po - ten - taat van

9
 ron - de sprin - gen. Da - vid een klo - ken her - der was,
 d' rugg' er - toe ke - ren? Daar is - ser geen zo 't eu - vel diedt,
 's he - ren lan - den. Al - le - man mag op Da - vid zien:

12
 droeg ook een staf en - de her - ders - tas.
 deed te - maal Da - vid het zel - ver niet?
 zijn er die her - ders geen wakk' - re liên?

15. Herders

Naar Maarten Luther (1483-1560) 1535

7e vers van *Vom Himmel hoch da komm ich her*

Moderato *Herders*

Neemt acht mijn hert en ziet op 't wicht zo gun - der in de kreb - be ligt: dat
 is - set kind - jen wel - ge - mind, het o - ver - scho - ne Je - zus - kind.

16. Maria

Lento Maria

Gij her-ders, van her - ten dank ge-zeid van ga - ven en of - fer - veer - dig - heid.

5
God wil u ne - ring doen ge-dij'n en la - te uw schaap - kens tie - rig zijn.

17. Herders

Er zijn meerdere 16e en 17e eeuwse wiegeliëdenen met vergelijkbare teksten uit Midden-Europa

Lento Herders

Buigt bij het kreb-be-ken ne - der, wiegt 't wicht-jen heen en we - der, dat wil der ons al ge-

7
ne - zen, dat kin - de-ken zij ge - pre - zen. O Je - zuken zoet, o Je - zu-ken zoet!

18. Herders

Naar Michael Weiße (1488-1534), tussen 1510-1531
4e en 9e vers van *Weil Maria schwanger ging*
naar het anonieme *Dies est laetitiae* (13e/14e eeuw)

Vivo Herders

Her - ders-lui - den vro en blij wa - ren bij den scha - pen, op ten vel - de

6
waak-ten zij en lei - den haar sla - pen. Toen voer een en - gel tot haar neer vol

11
heer-lijk heid zo - dat ze zeer in schrik en vre - ze wa - ren. De en - gel sprak:

16
vrees niet met al, veel vreugd den vol-ke we - zen zal, 'k breng u blij - e ma - ren.

19. Kompanij (slotkoor)

Uit Vorarlberg (Oostenrijk), voor 1600

Reich un arm sollen fröhlich sein, 1e en 3e vers

Alla marcia

Kompanij

1. Juicht nu, juicht zo arm als rijk! Ons is op deu - zen dag een
[2.] denkt hoe hij is of - ge - daald in nood en ne - der - heid, in

kind ge - bo - ren heu - ge - lijk d'welk al - ler ding ver - mag, ook
Beth - lem, zo de schrift ver - haalt, al in een schu - re leit. Een

hei - lig is daar - bij, 't is Je - zus Chris - tus, hij die kwam om 's men - sen
krib zijn wo - ning is die toch een ko - ning is, den hoog - sten ko - ning

zond' voor - waar uit zij - nen he - mel klaar. 2. Be-
wijd en - de zijde op d'aard in eeuw - ig - heid.

1a. Koraal (vierstemmig)

Hartmann Schenck (1634-1681)/bewerking anoniem

Johann Rudolf Ahle (1625-1673)/zetting Anand Blank

S
A

Zeeg-nen wilt ons bin-nen - gaan, on-zen uit - gang, Heer, daar - ne -

T
B

9

ven. Zeeg - nen wilt ons gaan en-de staan, 't daag - lijks brood end'

16

al - let le - ven. Ze - gent ons mit za - lig ster - ven,

23

laat uw he - mel ons be - er - ven.